

A KULTURÁLIS POLITIKA NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE

A szocializmus természetéből adódóan egy tudományosan megtervezett társadalom és benne ily módon a szocialista kultúra sem ösztönösen jön létre, hanem a marxista-leninista elmélet elveinek megfelelően, a kommunista párt által irányított nép céltudatos tevékenységének eredményeként. Éppen ezért van nagy jelentősége annak, hogy a kultúra dolgozói ebben az összefüggésben is tanulmányozzák a fejlődés marxizmus-leninizmus által feltárt törvényszerűségeit, ennek alapján alakítsák a kulturális politika végrehajtását.

A kulturális politika által szabályozott tevékenység olyan folyamata a társadalomnak, amely mindenhol és minden pillanatban érintkezik azzal a társadalmi, gyakorlati tevékenységgel, amely a társadalom életműködését mutatja. Ezt az életműködést alapvetően a politika szabályozza, ezért a kulturális politika is magán hordja az általános politika meghatározó jegyeit. Az általános politika legfontosabb jegye viszont az, hogy súritett gazdagság. Éppen ezért a kulturális politika is mint olyan elsősorban a társadalom anyagi életének fejlődését követi, arra irányul, ami az anyagi élet fejlesztésének a célja: az ember általános felemelkedése. Mégis ezen az általános igazságon túl külön beszélünk a kulturális politikáról. Ez elsősorban azért van, mert a kulturális folyamatnak, kulturális haladásnak egy sor olyan sajátos vonása van, amely megkülönbözteti az itt folyó politikai tevékenységeket a más szférákban folyó politikai tevékenységektől.

A kulturális politika általános jellemzésénél ezért elsősorban a társadalom más szféráival való összefüggését kell hangsúlyozni. Lenin 1918 májusában a Népgazdasági Tanácsok I. Összoroszországi Kongresszusán felszólalva beszélt arról, hogy "csupán a szocializmus teszi lehetővé, hogy nagymértékben kiterjesszük és kellőképpen alárendeljük magunknak a társadalmi termelést és a termékelosztást tudományos megfontolások szerint, amelyek arra vonatkoznak, hogy miképpen tegyünk valamennyi dolgozó életét legkönnyebbé, olyanná, amely megteremti számukra a jólét lehetőségét." "... ennek az igazságnak a megértésében van a marxizmus minden nehézsége és minden ereje". /ÖM.36. kötet 360. oldal/. A feladat tehát a gazdaság, a tudomány és a kultúra valamennyi vívmányát a széles néptömegek érdekeinek szolgálatába állítani. A hangsúly itt a valóság egységén és annak egységes formálásán van.

A szocialista forradalom eredményeként alakuló új társadalmi rendszer vívmányai elvileg, minőségileg újak, és a szocialista kultúra előnyei is ennek megfelelően nyilvánulnak meg az élet valamennyi szférájában. Megnyilvánul ez például abban, hogy az anyagi és szellemi termelés egészét egységesen és céltudatosan lehet irányítani az adott cél elérése érdekében, amely cél ki tudja elégíteni a különböző társadalmi szükségleteket, a gazdasági, a tudományos, a művészeti haladást, és azt a dolgozók, a nép széles tömegeinek érdekébe képes állítani. A szocialista társadalom a haladás valamennyi vívmányát az ember sokoldalu fejlődése érdekében használja fel. Bármilyen tevékenységről legyen szó /új üzem építése vagy vasutépítés/ az első helyen az emberről való gondoskodás, munka, pihenési körülményeinek a javítása, egészsége, hangulata áll, ehhez kapcsolódik a kultúra is.

A kulturális politika, mint az általános politika része, végül is szerves alkotóeleme a szocialista forradalom kibontakoztatásának, végső soron a szocialista társadalom felépítésének. Ezt alapul véve a kulturális politika feladata a kultúra négy nagy alkotó részének - tudomány, művészet, iskola, közművelődés - egymást kölcsönösen meghatározó tervszerű fej-

lődését biztosítani úgy, hogy eredményeként a szocializmus építéséhez szükséges kulturális feltételek rendelkezésre álljanak, és megvalósuljon a szocialista ember. Ennek a kulturális politikának tehát prognosztikus célja a szocialista társadalom és a szocialista ember, az ember mint termelő, mint fogyasztó, mint közéleti, mint érzelmi és értelmi lény. Ezen belül a közművelődés az egész művelődési tevékenységünk konkrét területe, ahol a kulturális politika legfőbb célkitűzéseinak kell realizálódnia, de nem pusztán a közművelődés intézményrendszerének munkáján keresztül, hanem a politikai tevékenység egészének keretei között, a politikai tömegmunka révén is.

Mindebből tehát le kell vonnunk egyetlen következtetést: a célok, amelyek a kulturális politikában megfogalmazódnak, nem kulturális célok, hanem politikai célok. A politikát nem a napi politika értelmében fogjuk fel, hanem politika a szocializmus felépítése, politika a szocialista állam erősítése, politika a szocialista ember nevelése stb., vagyis egy új társadalom felépítése. Ez azt jelenti tehát, hogy a kultúrában is elsődlegessége van a politikai céloknak.

Ennek az alapvető összefüggésnek a megállapítása arra elég, hogy jelezzük vele a kulturális politika általános politikához való viszonyát, de ahhoz kevés, hogy ezen az összefüggésen belül jelentkező feladatok sorrendiségére, hogyanjára, intenzitására választ adjunk. Pedig nem elég az általános elvi célokat tisztázni, hanem vele együtt azt is világossá kell tenni, mikor, mi kerüljön napirendre és azt is, hogy hogyan kerüljön napirendre.

A kérdésekre adandó válaszok előtt egy általános elvi megjegyzést kell tenni. A kulturális politika konkrét feladatai és annak megjelenési módja és ideje minden esetben objektív és szubjektív okokkal magyarázható. A társadalom általános fejlődése, a gazdasági és politikai célkitűzések, a fejlődés folyamatában jelenlévő potenciális holnap az az objektív oldal, amely alapvetően határozza meg a kulturális haladást és vele együtt a kulturális politika feladatait is. Emellett a-

zonban a kulturpolitikai feladatok kijelölésében ha nem is alapvető, de meghatározó szerepet játszik az előző tevékenység tapasztalata, vagyis az, ami az előző feladatok megvalósítása során elégtelenségként jelentkezett, amit az új feladatokkal együtt korrigálni kell. Mivel ezek a megvalósítás hogyanjában, a konkrét gyakorlati tevékenységben jelentkező fogyatékoságok, ezért ezeket szubjektív tényezőknak nevezhetjük.

A mai feladatok jellemzésénél tehát egyaránt kell foglalkozni a szocializmus építésének mai periódusából adódó követelményekkel, vagyis a fejlett szocializmus építésének kulturális összetevőivel és a kulturális politika eddigi feladatainak végrehajtása elégtelenségéből fakadó problémákkal.

A fejlett szocializmus építésének kulturális követelményei

Szocialista társadalmunk fejlődése jelenleg egy olyan szakaszhoz érkezett, amelyet az MSZMP XI. kongresszusán elfogadott terminológiával a fejlett szocializmus építésének nevezünk. A forradalmi haladásnak ez az új szakasza egyaránt körülírható a gazdaság, az életmód, a szellemi fejlődés stb. oldaláról, de kimutathatók meghatározó jegyei az előző szakaszhoz képest jelentkező új vonásokkal is.

Fejlett szocializmus egy sor sajátosságban különbözik a fejlődés előző stádiumától, olyan sajátosságokban, amelyek minőségileg új arculatot jelentenek. A társadalomnak ezek a minőségi különbségei feltáruznak, ha az élettevékenységeket a haladás egyes oldalait vagy a forradalmat mint egészet elemzés tárgyává tesszük. A sajátosságot azonban nem szabad abszolutizálni, hiszen egy folyamat egyik szakaszáról van szó. A fejlett szocialista társadalom stádiumát mindenekelőtt az jellemzi, hogy a szocializmus általános törvényszerűségei és elvei itt a legteljesebben, a legegységesebben és a legsokoldalubbán tárulnak fel.

Ez a megállapítás egyértelműen érvényes a kulturális élet egészére is, a kulturális fejlődés alapvető összetevőire. A fej-

lett szocializmus követelményei a kultura területén sem jelennek valami gyökeresen újat, hanem "csupán" azt, hogy az alapvető cél eléréséhez vezető ut egy részének megtétele befejeződött, és az ut további részét kell megtenni. Igaz, ezen az uton vannak olyan jellemzők, amivel az eddigiek során még nem volt dolgunk.

Mint ismeretes, a szocialista kultura egyes elemei /mindenekelőtt a munkásosztály tudományos ideológiájának - a marxizmus-leninizmusnak/ még a tőkés társadalomban megjelennek. A kapitalizmusra vonatkoztatva azonban csak a szocialista kultura egyes elemeiről lehet szó. A polgári kultura, amely fejlődésének valamennyi szakaszán megőrzi uralkodó helyzetét, döntő mértékben befolyásolja a társadalom tagjai többségének tudatát, izlését és viselkedését. Ezt a befolyást éppen a kultura funkcionálásának, működésének társadalmi mechanizmusa biztosítja. A kapitalizmusban az ember képességeinek fejlődése is alá van rendelve a burzsoázia érdekeinek.

A szocialista forradalom miközben a néptömegeket a tudatos történelmi tevékenységre készíti, ezzel együtt fordulópontot jelent a kultura fejlődésében is ... "csak szocializmussal kezdődik majd - írta Lenin - a gyors, igazi, valóban tömegeket átfogó, a lakosság többségének, azután pedig az egész lakosságnak a részvételével végbemenő haladás a társadalmi és az egyéni élet minden területén /ÖM. 33. kötet 91. old./.

A szocialista társadalom építése hazánkban is mindazoknak a korlátozásoknak a megsemmisítését jelenti, amelyeket a kapitalizmus a kulturában is a tömegek elé állított. Ennek lényeges előfeltétele az, hogy a társadalom valamennyi anyagi és szellemi gazdagsága a nép kezébe kerüljön, a társadalom életének valamennyi szférájában kialakuljon a szocialista kapcsolatok rendszere, és a marxista párt, valamint a szocialista állam irányítsa a kultura fejlődését.

Az eddig megtett ut már arról tanuskodik, hogy társadal munkban végérvényesen kialakult a szocialista kultura működé-

si mechanizmusának és fejlődésének lényegét tekintve új, szocialista rendszere. A kultúra működési mechanizmusa már azoknak a társadalmi viszonyoknak rendszerén alapszik, amelyek meghatározzák a különböző társadalmi osztályok, rétegek és a lakosság csoportjai kulturális életben való részvételének demokratikus jellegét is.

A szocializmus mai fejlettségi szakaszán már azok a vívmányok jutnak kifejeződésre és erősödnek meg - mindenekelőtt a társadalom törvényeiben -, amelyek megalapozzák az állampolgárok egyenlőségét a kulturális élet valamennyi területén függetlenül származásuktól, társadalmi és vagyoni helyzetétől, faji és nemzetiségi hovatartozásától, nemétől, műveltségétől, nyelvétől, vallásától, foglalkozásának jellegétől, lakóhelyétől és egyéb más körülménytől. A közművelődési törvény pl. a művelődéshez való jogot, a kultúra vívmányainak felhasználásához való jogot, a tudományos, műszaki és művészeti alkotásokkal való kapcsolatteremtés szabadságát meghirdetve jogokat és reális garanciákat biztosít minden állampolgár számára.

A párt és az állam céltudatos politikája a kulturális építés területén, az általános és szakmai művelődés valóban demokratikus rendszerének kialakítása, a kultúra anyagi-műszaki bázisának tudományos tervezése és fejlesztése elősegítette a dolgozók kulturális színvonalának gyors emelkedését, széles lehetőségeket nyitottak számukra a kultúra vívmányaihoz való hozzáféréshez. A szocialista építés során fokozatosan megszűnt a kulturális elmaradás, csökkent a szakadék, amely a falu és a város között volt, valamint az az egyenlőtlenség, amely az alacsony és magasabb műveltségű csoportok között volt. A pártnak a kultúra területén gyakorolt politikájának az egyik legnagyobb eredménye már eddig, hogy kialakult a népsoraiból jött új, szocialista értelmiség, amely a nép társadalmi eszméinek, céljainak és érdekeinek egészével áll kapcsolatban.

Jelenleg a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség megbonthatatlan szövetsége jelenti a szocialista rendszer társadalompolitikai alapját.

A párt a szocialista hatalom köré tömörítve a kultura képviselőit, töretlenül és türelmesen alakította ki a szocialista építés céljainak és feladatainak mély értelmezését, óva intett a kulturális örökséggel szembeni vulgarizáló, negativista állásponttól. Hatalmas nevelő és szervező munka, a kultura képviselőinek erőfeszítése eredményeképpen jött létre a szellemi értékek szocialista rendszere, amelynek tudományos, materialista világnézeti alapokon álló bázisa van, amely áthatja a szellemi alkotás valamennyi szféráját. Behatol az emberek milióinak tudatába és mindennapi viselkedésébe, meghatározva aktív élettevékenységüket. Ez az eddig megtett út lényege, annak további gyors fejlesztése a cél. A szocialista kultura fejlődését és kialakulását jellemző ilyen sajátosságok még világosabban és még következetesebben tárulnak fel a fejlett szocializmus stádiumában, amikor az új társadalmi rendszer előnyei a legteljesebben bontakoznak ki.

Anélkül, hogy részleteibe belemennénk a fejlett szocializmus minőségi jegyeinek elemzésébe, néhány tényezőt mégis meg kell említeni. Mindenekelőtt utalni kell arra, hogy a fejlett szocializmus építése kapcsán szinte a társadalmi haladás minden területén egyszerre fogalmazódott meg a minőség és a hatékonyság követelménye. A gazdaságban, a termelés minden szférájában, a közéletben, a kulturális nevelőmunkában egyaránt céllá vált a mennyiségi fejlesztés mellett a minőség, a hatékonyság.

Egy másik általános, minden területre érvényes hatásról is szólni kell. A tudományos-technikai forradalom mint az ember létének minden mozzanatát átható folyamat éppen a fejlett szocializmus építésének módjából adódóan - hatékonyság, minőség - fokozott mértékben valósul meg.

Végül ki kell emelni azt az összefüggést is, amely az előző kettőnek egyenes következménye. A fejlett szocializmus építése igényli és kiváltja az emberi tényezők minden területén való fokozott előtérbe kerülését, ezen belül is az ember olyan képességeinek gyors fejlesztését, mint a korszerű tudás,

szilárd erkölcsiség, pszichés teherbíróképesség, fejlett izlés stb. Az emberrel szemben támasztott követelmények is éppen ezért elsősorban minőségek.

A fejlett szocializmusra jellemző, hogy komplex módon kezeli meg a megérett társadalmi feladatok megoldását. Ez többek között a pártnak a kultúra szféráiban végzett tevékenységére is vonatkozik. Ez esetben arról van szó, hogy optimálisan kell bekapcsolni a kulturális tényezőket a társadalmi-gazdasági és a morális problémák megoldásába, javítani kell a kulturális munka valamennyi konkrét formájának szocialista jellegét, tudományosságát és tárgyszerűségét, maximálisan figyelembe kell venni az emberek valóságos szellemi szükségleteit, műveltségi, kulturális szintjüknek jelenlegi fokát stb.

A fejlett szocializmus építése során - a gazdaságtól a politikáig, családtól a nagy társadalmi közösségekig a kulturális tényezők mind aktívabb, építőbb szerepet játszanak. A fejlett szocializmus társadalma megteremti a kultúra magas fokon álló tevékenységéhez szükséges kedvező feltételeket. Ezekhez a feltételekhez nem csupán az anyagi-műszaki bázis magas foka, a szocialista társadalmi viszonyok érettsége, a társadalom szociális homogenitása, hanem a dolgozók társadalmi-politikai tapasztalatának a növekedése is hozzá tartozik, amely az elmúlt években jelentékenyen gazdagodott, melynek eredményeképpen széles körben bontakozott ki a szocialista demokrácia, a tömegek mind aktívabban és sokoldalubbán vesznek részt a társadalom, az állam és a dolgozó kollektívák irányításában.

A fejlett szocializmus közepette a szellemi életnek is jelentkezik egy sor sajátossága. A megtermelt szellemi értékek elosztása és elsajátítása korábban is megnyilvánultak, de vagy nem kellően fejlett formákban és folyamatokban, vagy nem elég határozott célok és elvek formájában. A fejlett szocializmus elvei, amelyek a társadalom kulturális politikáját is irányítják, a szellemi élet fejlődését egyértelműen sürgetik. Ebben az összefüggésben jelenik meg a szocialista kultúra fejlődésének az a lényeges oldala, mely a kultúraépítés szintbeli emelkedését is jelenti.

A magasabb szintű tevékenységhez szükséges kedvező társadalmi-politikai atmoszféra azt is jelenti, hogy ezt az atmoszférát megteremtő politikát is tovább kell fejleszteni. A politikai munka formái és módszerei iránti követelmények is mind sokrétűbbek, és a politikai munka hatékonyságának kritériumai is mind magasabbak. A tudományban és a technikában, a társadalmi-gazdasági kapcsolatokban végbemenő kívánatos változások, a munkakörülménynek és az életfeltételek állandó javítása, a társadalom anyagi jólétének növekedése és a művelődési szintjének fokozása, a dolgozók tudatosságának és informáltságának javítása, az új nemzedékeknek az életbe való belépése - mindezek olyan tényezők, amelyek aktívan hatnak a kulturális szférára, olyan új feladatokat és problémákat állítanak a kulturális politika elé, amelyeket alkotó módon kell megoldani.

Mindez együtt azt jelenti, hogy a fejlett szocializmus a személyiség sokoldalú fejlődésének célját tűzi maga elé, amelyet a szocialista társadalom korábbi szakaszaiban csak igen távoli célként lehetett feladattá tenni. A fejlett szocializmus megteremti az anyagi-műszaki és társadalmi-politikai előfeltételeket, és ezzel feladat-megvalósítása nemcsak lehetségessé, hanem egyben létszükségletté is válik.

A sokoldaluan fejlett személyiség kialakulásával összefüggő folyamatokból is kiemelhető néhány sajátosság. Mindenekelőtt a személyiség sokoldalú fejlődése is azoknak az emberi viszonyoknak az átalakulását, a megkezdett ut folytatását és befejezését jelenti, amely a szocialista forradalom győzelmével kezdődött. Az új ember kialakulási folyamatának lényeges vonása, hogy ez a folyamat a társadalom valamennyi tagja sokoldalú fejlődését tételezi fel. Az ember mint a kulturális fejlődés célja a szocializmusban - nem a kiválasztott "kulturális kisebbség" képviselője, hanem tömeges személyiség. A fejlett szocializmusban a kulturális haladás mutatója éppen az, hogy az egyes ember milyen mértékben tudja alkotó módon elsajátítani a kultúrát, mennyire tudja azt alkotó módon bevinni a gyakorlatba.

A jelenlegi körülmények között az emberi személyiség iránti követelmények már most is megnövekedtek, mind sokoldalubbá váltak. Ezek a követelmények egy egységes rendszert alkotnak oly módon, hogy azt az embert formáló kulturális munkában nem szabad figyelmen kívül hagyni. Éppen ezért maximálisan koncentrálni kell a kulturális munkában tett erőfeszítéseinket, széles fronton kell folytatni a művelődési munkát, oly módon, hogy az átfogja az élet valamennyi fő szféráját, melyekben az ember egésze alakul, formálódik /termelés, kollektíva, család, iskola, szabadidő, életforma stb./. A jelenlegi körülmények között törvényszerű, éppen ezért igen fontossá vált az emberformálás valamennyi oldalának érvényesítése a kultúra valamennyi folyamatában.

A személyiség sokoldalú fejlődésével, a tömegek kommunista tudatosságának növekedésével összefüggő folyamatok megvalósulásuk tartalmát és sajátosságait tekintve nem mehetnek végbe ösztönösen. A párt és az állam tudományos vezetésének tárgyát képezik. Az egyes ember szabad fejlődése, valamennyi ember szabad fejlődésének a feltétele - ez az alapvető elvi platform. Ezen az elvi alapon a párt célul tűzi ki a reális lehetőségek kiszélesítését annak érdekében, hogy azt az állampolgárok a személyiség sokoldalú fejlődése érdekében felhasználják, általa fejlesszék alkotó erejüket, képességüket és adottságaikat.

Végül a személyiség sokoldalú fejlődése folyamatainak sajátossága az is, hogy az új ember kialakulása, új élethelyzetének megformálása, a kulturális értékek elsajátítása, erejének és képességeinek fejlődése - ez nem csupán célja, hanem ezzel párhuzamosan a legfontosabb eszköze is a társadalom gazdasági és politikai fejlődése meggyorsításának, egyik döntő tényezője az új társadalom építésének. Már az eddigi tapasztalatok is bizonyítják, hogy a jövőben az élet valamennyi szférájában a fejlődés meggyorsításában mind nagyobb szerepet játszik az emberek tudatosságának, kulturájának szintje. A nagy társadalmi célok iránti fogékonyság, az eszmei meggyőződés, a munka iránti alkotó viszony kialakítása az emberben - már most is az egyik legfontosabb feladat.

Itt huzódik a fejlett szocializmusért vívott harc igen fontos frontja, az ezen a fronton aratott győzelemtől függ az egész gazdaságépítés menete, általában az ország társadalmi-politikai fejlődése. Ezt a törvényszerű összefüggést figyelembe véve foglalkoznak a párt dokumentumai a kultúra fejlesztésével.

Napjainkban a párt kulturpolitikai tevékenysége során felmerülő problémák egész komplexumát a fejlett szocializmusnak, mint a szocialista társadalom fejlődése új szakaszának szemszögéből dolgozza ki. A párt vezető dokumentumaiban az új társadalmi feltételeknek - a fejlett szocialista társadalom körülményeinek megfelelő kulturális tevékenység koncepciói találhatók meg.

A gyakorlat néhány problémája

A kulturális politika gyakorlati tennivalóit nemcsak a társadalmi haladás objektív szükségletei határozzák meg, hanem azok a körülmények is, amelyek a kulturális politika már megvalósult célkitűzései során pozitív vagy negatív értelemben jelentkeztek.

Nagy igazság, hogy a szocializmus nem üres helyre épül, nem valami simára hengerelt uton halad, hanem megküzdve a múlt káros maradványaival, a járatlan ut nehézségeivel, a tapasztalatok és az ismeretek hiányával arra kényszerül, hogy állandóan pontosítsa a célok elérésének hogyanját, kritikusan és önkritikusan vizsgálja a megtett utat, azok tanulságait. Ez érvényes a kulturális politikára is.

Az elmúlt évek gyakorlatát vizsgálva a párt- és az állami szervek dokumentumai a kulturális haladás alapvető pozitív jellemzői mellett néhány olyan problémát is feltártak, amelyeket a gyakorlati munka formálása közben nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezek a következők:

Gazdaság és kultúra kapcsolata

Az egyik legtöbb félreértést okozó probléma a kultúra és gazdaság, a kultúra és termelés kapcsolatával függ össze. A kultúra és termelés között dialektikus kapcsolatokat a kulturális politika gyakorlatában gyakran sértik meg mindkét oldalról. Sokan kiindulva abból a marxi álláspontból, hogy "az egész ugynevezett világtörténelem nem más, mint az ember szüleménye, emberi munka által" /Marx Engels korai művei Moszkva, 1956. 398. oldal/ a kultúrát kizárólagosan termelésközpontúvá kívánják tenni. Ezzel együtt létezik a másik véglet is, amely - követve a kultúra polgári felfogását - a kultúrát csak ott ismeri el, ott kívánja fejleszteni, ahol nincs termelés. A kulturális politikában megfogalmazott célok megvalósítását ezek a szélsőségek nehezítik, de alapvetően nem határozzák meg.

A gazdaság és kultúra kapcsolatának értelmezésében jelentkező probléma nem a szélsőségekkel függ össze, hanem egy általános szemlélettel. A szocialista termelési kultúra alapvető lényege abban áll, hogy ez a kultúra a termelők tevékenységének tartalmát és munkafeltételeik összességének színvonalát jelenti. A szocialista termelésben megvalósuló kulturális folyamat olyan sajátosságokkal rendelkezik, amelyek minőségileg megkülönböztetik a termelés kapitalizmusbeli tökéletesítésétől. A fejlett szocializmus az egész gazdaságban, a gazdasági fejlődésben a hatékonyságot helyezi előtérbe. A hatékonyság emelése viszont egyet jelent a termelés kultúrájának emelésével.

Most a hatékonyság kapcsán fontos rámutatni arra a szocializmust jellemző sajátosságra, miszerint az anyagi termelés dolgozói kulturális szintjének átlagos növekedési üteme meg kell, hogy előzze a munka gépesítésének növekedési ütemét. A kapitalizmus feltételei között a képzési rendszer arra irányul, hogy a munkás tudását olyan keretek közé szorítsa, amely a munkahelyével közvetlenül kapcsolatos funkciók teljesítéséhez szükséges. A vállalkozó nem érdekelt abban, hogy a munkás többet tudjon, mint amennyi részleges végrehajtó funkciójának

teljesítéséhez szükséges, és a munkásnak is megszűnik a magasabb tudás megszerzéséhez fűződő érdekeltsége, mivel nincs lehetősége arra, hogy azt alkalmazva, más, több legyen, mint addig.

Gyökeresen megváltozik a helyzet a szocializmusban. Itt a társadalomnak érdeke, hogy az ismeretek lehetővé tegyék a munkásnak, hogy ne egyes műveletek végzésére korlátozza magát a munkahelyén, hanem részt vegyen a termelés tökéletesítésében és irányításában, alkalmazza képességeit a gazdasági tevékenység más szféráiban is. Természetesen ezért van az, hogy a szocializmus feltételei között a képzési rendszer úgy épül fel, hogy azt ne korlátozza a munkamegosztásban elfoglalt helyhez kötődő ismereteknek a minimuma, az, ami a munkás foglalkozásával és szakképzettségével kapcsolatos. A szocializmus célja az ember, a termelés is érte van.

A szocializmusbeli termelés tökéletesítési folyamatának az is fontos sajátossága, hogy a tökéletesítés is tervszerű jelleget kap, és átfogja a népgazdaságot, mint egységes egész. A kapitalizmus feltételei között a munka tudományos szervezése csak technikai oldalához kapcsolódik, és különálló vállalatok és cégek keretei között valósul meg, nem pedig az ország egész gazdaságának méreteiben. A kapitalizmusban összeütkeznek a konkurrenszek érdekei, termelési anarchia és a piac hatalma uralkodik. A termelési eszközök társadalmasítása reális lehetőséget hoz létre a munka tudományos megszervezésére, nemcsak a különálló vállalatok és egyesülések keretei között, hanem az egész népgazdaság méreteiben, és emellett lehetővé teszi, hogy tudományos alapokon fejlesszék a társadalmi munka szervezetét, egységben technikai és társadalmi-gazdasági oldalát. A tervszerűség nemcsak a pénzügyi folyamatokra kell, hogy vonatkozzék, hanem a tökéletesítés kulturális feltételeinek megteremtésére is.

A kultúrának az anyagi termeléssel való kapcsolata a szocializmusban nemcsak vívmányainak a termelési folyamatba való közvetlen bevonása útján valósul meg, hanem a termelők-

re munkaidőn kívül való hatás útján is. A kultúra fenti vívmányokhoz csatolása, az alkotó tevékenység a tudomány és a művészet területén mindinkább a dolgozók szabadidejének tartalmává válik. Ilyenformán a szabadidő magas kulturája az anyagi termelés fejlődésének tényezőjeként lép fel. Ezt a funkciót a munkás személyiségére való hatáson keresztül valósítja meg, fejlesztve annak alkotó képességeit.

Marx rámutatott, hogy a kommunista társadalom valóságos gazdagsága "minden egyén fejlett termelőerejét fogja létrehozni. Akkor a gazdaság mértéke majd nem a munkaidő, hanem a szabadidő lesz". /Marx publikálatlan kézírataiból "Bolsevik", 1939. 11-12. sz. 64. oldal./ A társadalom minden tagjának részvétele a sokoldalú alkotó tevékenységben, amely az ember akadálytalanul kielégíthető elsődleges életszükségletévé válik, a munkaidő és a szabadidő szembenállása nélkül biztosítja a kultúra és az anyagi termelés legmagasabb szintézisét a fejlett szocializmusban.

A kultúra és a gazdaság viszonya problémájának effajta megközelítését azoknak az új, fontos feladatoknak a hangsúlyozása diktálta, amelyek mind az általános politika, mind a gazdaság terén jelentkeztek. A szocializmus építése - milliók alkotása. Mint Lenin rámutatott, minél nagyobb mérvű, minél szélesebb körű a történelmi akciók köre, annál több azoknak az embereknek a száma, akik részt vesznek ezekben a tevékenységekben és fordítva, minél szélesebb az az átalakulás, amelyet végre akarunk hajtani, annál inkább fokoznunk kell az emberek tudatos viszonyulását ezekhez a feladatokhoz, milliókat és milliókat kell meggyőznünk e feladatok fontosságáról.

Napjainkban az "ember és a termelés" kölcsönhatásának rendszerét csak tovább bonyolítja a tudományos-technikai forradalom. Ez egyrészt megkönnyíti a fizikai és szellemi munkát, az embert felszabadítja a monoton kézi műveletektől, másrészt - újabb és újabb követelményeket támaszt a dolgozók személyisége iránt, különösképpen, ami a személyiség intellektuális-emocionális és erkölcsi tulajdonságait illeti.

Mindez azt jelenti, hogy a gazdasági építésben a gyakorlati sikerek mindenekelőtt minőségi mutatókban jelentkeznek. A munka minősége - nem csupán termelői-gazdasági kulcskérdés, hanem egyben társadalmi, nevelési probléma is. Ez a körülmény támaszt újabb és bonyolultabb követelményeket a kulturális tevékenység olyan oldalai iránt, mint a munkához való tudatos és lelkiismeretes viszonyulásra való nevelés, a szakmai műveltség emelése, a szocialista munkaverseny hatékonyságának fokozása stb.

Éppen ebből következik, hogy a fejlett szocializmus építésében a társadalom kulturális forrásainak a társadalmi-gazdasági folyamatokba való közvetlen és aktív bekapcsolódása sajátos jelentőségre és aktualitásra tesz szert. A kulturális tevékenység és a gazdasági eredmények kapcsolata leegyszerűsített értelmezésének bírálatából kiindulva elvi kérdés annak elfogadása, hogy a gazdaság, a gazdálkodás és a termelés, a kultúra és a művelődés számára elsődleges kérdés, vagyis amikor kijelentjük, hogy a gazdasági építés a szocializmus stratégiája, és ezért a gazdaság a szocializmusban a politika fontos szférája, akkor ehhez hozzá kell tenni, hogy benne egyre növekvő szerepet játszik a kultúra.

A marxista-leninista kulturakoncepció éppen ezt a megközelítést követi és fejleszti tovább. A szocialista kultúra sikere a konkrét ügyet, a személyiség aktív társadalomformáló tevékenységét, az anyagi és szellemi folyamat egységét szolgálja, azt, ami az ember mindennapi tevékenységének normája. A kultúrának az új társadalom életében betöltött szerepéről alkotott ilyen meghatározás nem csupán az életnek egy bizonyos szituációjára vagy időszakára vonatkozik, hanem a szocialista építés egészére. Ez az a szemléleti kérdés, amely sajnos még nem hatja át a kulturpolitikai gyakorlat minden mozzanatát.

Ideológiai követelmények

Egy következő probléma az ideológiai követelményekkel kapcsolatos. A fejlett szocializmusban a társadalom kultúrája

először lép fel egységes, egész rendszerként, amelynek elemei és megnyilvánulásai szervesen összekapcsolódnak a szocialista ideológia társadalmi lényegével. A fejlett szocializmus első-sorban abban különbözik az osztályantagonizmusok által még áthatott társadalmaktól, amelynek keretén belül az uralkodó kultúra mellett mindig működnek többé-kevésbé olyan kulturális elemek, amelyeknek más osztálytermészetük és ideológiai orientációjuk van, hogy a maradványok és az idegen ideológiai befolyás elleni harc, a polgári tudat maradványai elleni küzdelem - az egyik legaktuálisabb feladattá válik, amely megoldásának a párt óriási figyelmet szentel.

A fejlett szocializmus építése azt jelenti, hogy fokozottan kerül előtérbe a szocialista kultúra megteremtése. Ugyanis abból kell kiindulni, hogy a szocialista építés során mindenkor szükséges megkülönböztetni a "szocialista társadalom kulturáját" és a "szocialista kulturát". Az utóbbi a kultúra meghatározott típusa, amelynek sajátos lényegi jegyei vannak. A szocialista kultúra a szocializmus fejlődésének korábbi szakaszaiban egységes belső intenzitásra tett szert, de még nem hatja át a társadalom egész szellemi, kulturális életét. Ezzel szemben a fejlett szocializmus építése egyben a szocialista kultúra megteremtésének és minden meghatározó szerepe fejlesztésének is egy intenzívebb folyamata.

Az eddigiekben már volt szó arról, hogy a kulturális politika elsősorban a társadalom politikai és gazdasági céljaiból indul ki, és ezen belül határozza meg a fejlődés közvetlen célját, irányát és mindenekelőtt a kultúra ideológiai tartalmának követelményeit. A szocialista kulturális politika célja az ember szocialista szellemi fejlődésének biztosítása, az emberek fejlődésének olyan befolyásolása, hogy azok mindenkor megfeleljenek a társadalomépítés szocialista szükségleteinek.

Ma már senki sem vitatja, hogy ehhez a szocializmust építő társadalmunknak szocialista eszmeiségű kulturára van szüksége. Viszont az ideológiai követelmények egy-egy időszakban

érvényesülő "szigorúsága", következetessége általában sok vitára ad okot.

Mi a vita oka? Azt már általában mindenki elismeri, hogy társadalmunk átmeneti formáció, átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, s ennek következtében mindenre egy meghatározott irányu és tartalmu átmenetiség jellemző. Kulturális életünkben például a szocialista jelenségek mellett ott vannak a nem szocialisták is. Ebben a helyzetben az egyes emberek ideológiai fejlettségétől függ, hogy ki mit tart szocialistának. A szubjektív tényezők éppen ezért lényegesebb szerephez jutnak a kiválasztásban, például a tömegközlelési eszközök-nél vagy a művelődési intézményekben. Az alkotók és a közönség közötti közvetítés éppen ezért igen gyakran kerül a bírálatok, az ideológiai viták tűzébe.

A választás, az ítélkezés alapja mindig ideológiai meg-gondolás, mivel az egész kultúra értékrendjét az uralkodó ide-ológia adja. A választás eredménye viszont mindig a kulturá-
lis politikát kifejező állásfoglalásokban rendelkezésekben, irányítási és szervezeti rendszerekben realizálódik. Ennek során a kulturális élet jelenségei minden esetben összemérés-re kerülnek a szocialista ideológia értékrendszerével, amely szembesítés viszont mindig felszínre hozza az ideológiai el-
lentéteket. Ez olyan problémára hívja fel a figyelmet, hogy állandóan vizsgálni kell: a szocialista tendenciák milyen mértékig érvényesülnek a kulturális tevékenységben; milyen következetesen érvényesül a szocialista világnézet a közve-
titett tartalmakban a közvetítő eszközök és szervek munká-
jában stb.

Az ideológiai követelményeknek tehát elsősorban a köz-
vetítés folyamatában kell érvényesülniök. Az alkotások között válogatva úgy kell közreadni, hogy a tömegeket érő hatások vegyék figyelembe a valóságos emberi igényeket, de egyszer-s
mind biztosítsák a szocialista fejlődést. Itt egyformán káros lehet a tömegigényhez való egyoldalú ragaszkodás és annak teljes figyelmen kívül hagyása is.

A közreadás ilyen módját megnehezíti az is, hogy általában az alkotások is magukban hordják az ellentétes ideológiák hatásait. Minden alkotó azokra a kérdésekre válaszol, amelyeket az élet tesz fel. A válasz ideológiai tartalma viszont attól függ, ki milyen világnézet talaján, milyen mértékben értette meg a kérdést, milyen más problémákkal összefüggésben értette meg stb. Az ilyen alapon született válaszok maguk is a realitás erejével hatnak, mégis más kérdés az, hogy ezekből a válaszokból mi és mikor fog tudatosulni a dolgozó tömegekben. Ez már a művelődéspolitikát irányító és végrehajtó szervektől és személyektől függ. A művelődéspolitikai csak a fő tendenciákat jelöli ki, amelyeket a mindennapi tevékenysége során, a gyakorlati végrehajtók valósítanak meg. Viszont rájuk is érvényes, hogy ideológiai szempontból az ő gondolkodásuk is ellentmondásos.

Elméletileg könnyű meghatározni, hogy az intézményesített művelődésnek ideológiai szempontból mindenekelőtt azokat a kulturális és tudományos eredményeket kell közvetíteni, amelyek beletartoznak a szocialista ideológia értékrendszerébe, azokat az alkotásokat, nézeteket és szemléleti formákat, amelyek a materialista világnézetet erősítik. Nem lehet mindent közvetíteni. Az MSZMP IX. kongresszusának anyagában van egy állásfoglalás: a kulturális életben bizonyos dolgokat támogatunk, más jelenségeket tudomásul vesszünk és vannak olyanok is, amelyeket tiltani kell. A művelődés elsősorban a támogatott kategóriába soroltakat közvetítse, sőt ezen túl érvényesíteni kell azt az elvet is, hogy minél nagyobb tömegekhez szólunk, annál nagyobb és következetesebb ideológiai szigort kell alkalmazni. Ennek az elvnek a megvalósítása nem megy ideológiai harc nélkül.

Természetesen nemcsak a művészetek és a tudomány alkotásai között kell a politikának választani, hanem az emberek igényei és törekvései között is. Ezekben is ideológia, világnézet jelenik meg. Ahogy az irodalom és a művészetek produktumai közül sem kerülhet egy időben minden közreadás stádiumába, ugyanugy nem lehet minden igényt úgy felfogni, mint amit feltétlenül ki kell elégíteni. Az irodalmi és művészeti nevelőmunka

kában az olvasó, a művészetek iránt érdeklődő széles tömegeket kell szellemi fejlődésükben, pártos, materialista világnézetük kialakításában segíteni, és nem szűk rétegek arisztokratikus igényeit, egyoldalú szellemi szükségleteit kell kielégíteni. Ebben az esetben a széles tömegek szellemi állapota, képessége az irodalmi és művészeti termékek befogadására: objektív tényező, de ezt nem kell minden esetben feltétlenül kiszolgálni.

Most a feladat megoldása közben gyakori probléma, félreértés, hogy a művészetpolitika követelményeit, a tömegművelődés követelményeit összekeverik. A művészetpolitika abból indul ki, hogy minden művész úgy alkot, ahogy tud. Alkotásának ideológiai, világnézeti tartalma olyan lesz, amilyen a saját ideológiai tisztánlátása és meggyőződése. Mivel társadalmunkban még nem egyszemélyes a szocialista ideológia, ezért az alkotók és az alkotások között is lehetnek eszmei különbségek. Az egyetlen józan politika az lehet, hogy aki alkotó tevékenységében - az alkotás politikai tartalmát tekintve - nem áll szemben rendszerünkkel, az úgy alkothat, ahogy meggyőződése diktálja.

Ezt az elvet viszont nem lehet alkalmazni a tömegművelődésre. A nevelődésért felelős szocialista államnak kötelessége minden alkotást alávetni a szocialista ideológia értéktelének. Hogy melyik alkotás milyen szerephez jusson, azt attól kell függővé tenni, mennyiben járul hozzá az emberek tudatának szocialista formálásához. Itt ugyanazt az elvet használni, mint az alkotások esetében, veszélyes tévedés. Különösen veszélyes az elvek összekeverése a tömegközlelési eszközöknel /rádió, televízió, lapok stb./. Amikor tehát szigorubb eszmei követelményekről esik szó, akkor elsősorban az ilyen szemlélet elleni fellépést kell rajta érteni.

Egy másik félreértés a békés együttélés és a szövetségi politika meg nem értéséből fakad. A békés egymás mellett élés politikai és gazdasági értelmét nem lehet a szellemi életre is vonatkoztatni. Itt ideológiai harc folyik. A helyes felfogásnak a félreértése jelentkezik sokszor pl. a kapitalista világ művészeti termékeinek kritikátlan propagálásában. A töme-

68

gek ideológiai tájékoztatása a kapitalista világ alkotásaival kapcsolatban gyakran elmarad vagy vérszegény, ugyanez mondható el a hazai nem szocialista vagy nem egészen szocialista alkotások és életművek ideológiai értékeléséről. A politikai életre vonatkozó elveket csempészik így be - hibásan, helytelenül - a kultura területére.

Ezen belül elsősorban az ideológiai vita értelmezése és gyakorlata okoz ma problémát. Sokszor abból a tényből kiindulva, hogy a társadalom politikai szférájában a szövetségi elv gyakorlata törvényszerűen érvényesül, olyan következtetést vonnak le, hogy ez a szövetség kizárja az ideológiai harcot. Ez a félreértés az ideológia szférájában általában jelen van, de a kultura területén most fokozott méreteket ölt.

A kulturális politika elvei itt is világosak: a politikai szövetség nem zárja ki az ideológiai vitákat, sőt feltételezi azt. A szocializmust az ideológia területén, a szellemi életben is fel kívánjuk építeni, és ez együtt jár a szocialista ideológiával ellentétes nézetek elleni harccal. A vita tehát nem öncél, hanem az általános haladás része, eszköze. Ez azt is jelenti, hogy a kulturális életben is nyíltan és következetesen kell megfogalmazni ideológiai elvárásokat, és kritika tárgyává kell tenni minden nem szocialista jelenséget. Világossá kell tenni, milyen ideológiának akarjuk megnyerni azokat a politikai szövetségeket, akik még világnézetiileg nem tartoznak hozzánk.

Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszában nagyobb ideológiai következetességre volna szükség és lehetőség is. Minden társadalom elvi jelentőséget tulajdonít a szellemi életben folytatott ideológiai irányzatok harcának, annak a befolyásnak a megszervezésére, amelyet az ideológiai intézmények gyakorolnak a társadalmi tudatra és a közvéleményre. A szocialista társadalom is időről időre kidolgozza ideológiai stratégiáját és az eszmei befolyásolás módszereit és formáit. E feladat jelentőségét még tovább fokozza, hogy a szellemi élet mai bonyolultsága és specifikus

volta miatt az ideológiai tényezőket nem lehet semmilyen bármennyire is hatékony adminisztratív szabályozóval, eszközzel vagy intézkedéssel helyettesíteni. De viszont lehet és kell is a kultúra által - mint hordozó által - egyre hatékonyabban érvényrejuttatni.

A három "T"

Az előzőekben már volt arról szó, hogy az ideológiai helyzet külső és belső jellemzőiből következik, hogy a szellemi élet egész folyamata, benne az alkotói tett is magán hordja a két ellentétes ideológiai irányzat nyomait. Különösen vonatkozik ez a művészi alkotó tevékenységre, de természetesen nem kivétel ezalól a tömegek szellemi igénye sem. A kulturális politika éppen ezért alapvető feladatának tekinti, hogy támogassa, erősítse a szocialista tendenciákat, és megváltoztassa a szocialista ideológiával ellentétes jelenségeket.

A kulturális politika feladata éppen ezért, hogy az irodalom és a művészetek alkotásainál az emberek igényeinél rangsoroljon, válasszon, figyelembe véve a társadalmi szükségleteket és lehetőségeket. Az író és más művészetek alkotója művével egyénileg a legjobbat akarhatja, de valóságban az alkotás hatása lehet ennek az ellenkezője is. Annak eldöntése, hogy az alkotás valójában mit eredményez, nem az alkotó, hanem a kulturális politika, a vezető párt és állam feladata, amely az uralkodó ideológia legkövetkezetesebb képviselője, alkalmazója és győzelemre vivője. Ezért, ha tetszik, ha nem, az alkotók minden alkotása, a tömegek igénye alávetődik egy bizonyos ideológiai értékitételnek, amit a kulturális politika fórumain kell megtennie. Ezt elkerülni sohasem lehet.

Közismert, a három "T" elve, sőt nemcsak közismert, hanem egy kicsit már el is koptatódott, szójátékká vált. Pedig amit a három "T" jelent, az állandó követelménye a kulturális politikának: támogatása a szocializmust közvetlenül szolgáló kulturális dolgoknak és folyamatoknak: tűrése, befogadása a nem vagy egészen a marxista ideológia értékrendszerébe

tartozó jelenségeknek: és tiltása annak, ami alapvető szocialista érdekeinket sérti. A kulturális politika gyakorlatában ez a három mozzanat minden időben jelen is van, ezt állapította meg a párt különböző fórumainak állásfoglalása. Nem az a probléma, hogy kell-e a három "T", hanem, hogy a gyakorlatban melyiket hogyan sikerül megvalósítani. A kulturális politika gyakorlati megvalósítását értékelő dokumentumok megállapítják:

- 1./ A kulturális élet egésze egészségesen fejlődött az elmúlt években, amit az is bizonyít, hogy a tiltás módszerével csak igen ritkán kellett élni. Amikor alapvető érdekeinket valami sérti, akkor - mint ahogy eddig is - a jövőben is alkalmazni kell a tiltás eszközét, de az eddigiektől talán még következetesebben. Az irányításnak a tiltás nem fő eszköze, de nyíltan, teljes felelősséggel kell alkalmazni, ha szükség van rá. Az a cél, hogy ennek az eszköznek az alkalmazására mind ritkábban kerüljön sor.
- 2./ A türelem mint a befolyásolás módszere az elmúlt években szintén normálisan valósult meg. A kulturális politika mindig türelmes volt minden színvonalas, becsületes törekvéssel szemben. Ebben az összefüggésben azt kell hangsúlyozni, hogy a türelem, a türelmesség, a befogadási készség sohasem jelenthet kritikátlanságot. Minden kulturális értéket alá kell vetni az eszmei, ideológiai próbának. Nincs olyan művészi vagy általában kulturális érték, ami miatt el kellene hallgatni valaminek a mi világnézetünkkel nem egyező tartalmát. A vita, a kritika a türelem velejárója. Ezt a jövőben erősíteni kell.
- 3./ A három "T"-n belül - a feladathoz mértén, vagyis a szocialista tendenciák alapvető segítése szempontjából - a támogatás az, ami nem funkcionál kielégítően. Itt van a legtöbb probléma, nemcsak a gyakorlatban, hanem még elméletileg is. Mindkét összefüggésben válaszolni kell azokra a kérdésekre: mit jelent a támogatás? mit kell támogatni? mi a támogatás módszere? mik a támogatás feltételei? ki támogasson? A párt kulturális munkát értékelő vizsgáló-

dásai ezekre a kérdésekre irányították a legnagyobb figyelmet. Az állásfoglalások irányt mutatnak, miként kell a feladatot megoldani.

a./ A támogatás elsősorban nem valamiféle pénzügyi manipuláció, nem soronkívüli megrendelés biztosítása, de nem is udvarlás, nem elvtelen kapcsolatépítés, hanem eszmei és politikai orientálás. Az alkotó művészet számára legnagyobb támogatás, ha megismerhetik a szocialista valóságot, ha számukra megfogalmazódik a társadalom objektív szükséglete, ha politikai életet belülről élhetik.

A támogatás másik kiemelkedő módszere a rendszeres elvi kritika. Régi mondás, hogy azt tisztelem igazán, akitől követelek, akinek a munkáját komolyan értékelem. A jelenségek és folyamatok állandó elvi alapon való minősítése, az ideológiai érzékenység a szellemi életben a legnagyobb támogatás mindazok számára, akik már a szocializmushoz tartozónak érzik magukat, vagy akik a szocializmushoz közelednek. Ezen belül most az egyik legfontosabb feladat a művészet társadalmi szerepének marxista alapon történő megértetése.

b./ Arra a kérdésre, hogy mit kell támogatni, a válasz szintén egyszerű: a szocialista eszmeiségű alkotásokat, igényeket, törekvéseket. Ezzel kapcsolatban mégis sok a probléma. Ez abból adódik, hogy a szocialista eszmeiséget is lehet színvonalasan és színvonalatlanul közvetíteni. Ez érvényes az irodalomra, művészetekre, filmre, televízióra stb. Az eszmeiségre hivatkozva sem lehet engedményeket adni a színvonalból. Még kevésbé lehet a színvonal miatt az eszmeiség követelményénél elnézőnek lenni.

Ma elsősorban nem is itt találhatók a problémák, hanem ott, hogy valakit, ami színvonalas, mégis fenntartással fogadják csak azért, mert következetesen szo-

cialista eszmeiséget képvisel. Nem ritka jelenség, hogy valaminek a művészi színvonalát azért vonják kétségbe, mert szocialista eszmeiségű. Ezzel együtt jár az is, hogy valami művészi értékét csak azért becsülik fel, mert nem szocialista eszmeiségű. A mit támogat kérdésénél most erre kell jobban odafigyelni, a valóságot tükröző realista alkotásokat kell jobban támogatni. Ezen belül is azokat kell fokozott előnyben részesíteni, amelyek a mai kor kérdéseire adnak eszmeileg tiszta, művészileg magas szintű válaszokat.

c./ Végül a támogatás kapcsán arra is utalni kell, hogy a támogatás nem valami személytelen gyakorlat, amit a párt és az állam tesz. A kulturális életet minden szinten felelős vezetők irányítják. A tiltásért, a türesemért és a támogatásért is felelősséget kell vállalni. Ehhez kell hozzáértés, igazi bátorság, erkölcsi erő és nem ahhoz, hogy felsőbb szervekre hivatkozzon valaki.

A három "T" alkalmazása a kulturális politikának tehát továbbra is sarkalatos eleme, de ezen belül a támogatás módszerét kell alapvetően megjavíttatni. Ebben a pártot a lenini elvek és utmutatások irányítják, mely szerint a szocialista társadalom szellemi élete - a párt és a proletáriátus ügyének elidegeníthetetlen része - olyan kérdés, ahol "semmit nem lehet erőszakkal vagy nyomással" megoldani. Ez azt is jelenti, hogy a kulturális kérdések megoldásában mindenekelőtt türelemre és nagyvonalúságra van szükség. Semmilyen más tulajdonsággal nem lehet felváltani a hozzáértést, a tudást, az erkölcsi tekin-télyt, a tehetséget és a sokoldalúságot. Anélkül, hogy túlzásba esnénk, azt lehet mondani, hogy talán sehol másutt nincs annyira szükség az elvszerűségekre és a tapintatra, a szigorúságra és az óvatosságra egyesítésére, a megfontolt átgondolásra és a lehetséges következmények és eredmények mérlegelésére, mint a kulturális választás területén.

Irányítás

A fejlett szocializmus társadalmában figyelembe véve a szellemi tényezők egyre növekvő szerepét következetesen fejlesztí a társadalom élettevékenysége a fontos szférája irányításának elveit és gyakorlatát. Már annak idején Lenin - és ez is nagy történelmi érdemeinek egyike - kidolgozta az ideológiai tevékenység, a kulturális élet fejlesztésének tudományos metodológiáját, a szocialista társadalom szellemi fejlődése pártirányításának módszereit - azt a módszert, amely a társadalmi élettevékenység egyik specifikus formája. Ez az elv abból indul ki, hogy bár a szellemi élet a legkevésbé enged nivellálódásnak, fejlődése mégsem megy végbe spontán módon, hanem azt tervszerűen kell kialakítani. A szellemi termelést is irányítani, tökéletesíteni kell. Ennek során a kulturális fejlődés belső törvényszerűségei tudományos ismeretén alapuló irányítás módszereit kell alkalmazni.

A kulturának az ember érdekében történő fejlődése a szocializmusban elsősorban a párt kulturát irányító munkájában nyer kifejezést. A kultúra központi tervezése és irányítása - objektív szükségszerűség, amely különösképpen a XX. század második felében válik jelentőssé. Mindez az új tudományos kutatások nagy tömegével a társadalom számára való jelentőségükkel és egy sor más körülménnyel függ össze. A kapitalista társadalomtól eltérően a szocializmusban a modern tudományos haladás objektív tendenciája realizálódik a kulturális politika elveiben.

Elvi fontossága ezen belül annak hangsúlyozása, hogy bármilyen kulturális jelenség vagy folyamat értékelésének fő kritériuma elsősorban az eszmei irányultság. Így tehát elvi alapon cselekszik a Központi Bizottság, a pártszervek, amelyek jelentős munkát végeznek a kulturális élet eszmei irányítása szférájában. Ha adódik is néha olyan eset, hogy ennek során egyesek leegyszerűsítő módon küzelitik meg ezeket a kérdéseket, adminisztratív módszerekkel próbálnak dolgozni a művészi munka megítélésében, a különböző formák, a stílusok értékelé-

sében, akkor a párt nem hagyja figyelmen kívül ezeket az eseteket, és kijavítja azokat. Csakis az ilyen tevékenységi mód felel meg a szocialista ideológia tudományos jellegének és a kultúra belső tartalmának. Mindez optimális feltételeket teremtet a szellemi termelés valamennyi formája és módja, az alkotó munka fejlesztése számára. Ez a stílus jogosan foglalta el kiemelkedő helyét a párt kulturát irányító tevékenységében is.

A szocialista társadalomban a kultúra állami irányításának is kulturális fejlődés belső törvényszerűségének mély elemzésén, valamint a gazdasági, társadalmi és szociális haladás egész rendszerének elemzésén kell alapulni. A kultúra állami irányítása átfogja az ismeretek működésének valamennyi szintjét /alapkutatások - alkalmazott kutatások, művészetek - a kapott eredményeknek a gyakorlatban történő meghonosítása/, a művelődéshez szükséges előfeltételek biztosítását /az anyagi feltételeket, a káderek felkészítését stb./, figyelembevételét, a kultúra gazdasági és társadalmi-kulturális funkcióinak egészét a szocializmusban /a tudományos-technikai haladás felgyorsulását és a termelés hatékonyságának növekedését, a nép jólétének és szükségleteinek növekedését, a dolgozók kommunista világnézetének kialakulását, a kulturális munkát országos méretekben való koordinálását, a társadalom fejlődése szempontjából a legfontosabb és legperspektivikusabb kulturális kutatások fejlődésének ösztönzését stb./.

Társadalmunk ma már a kulturális haladáshoz szükséges eszközök teljes fegyvertárával rendelkezik. Most további új technikai lehetőségek nyílnak, és ezek szintén fokozzák a kulturális eszközök koordinációjának jelentőségét, azok racionális felhasználását. Hatékonyan koordinálni csak azt lehet, ami jól differenciált. Annak érdekében, hogy ez a munka teljes mértékben megoldja specifikus feladatát, tovább kell lépni a tudományos munkamegosztásban. Ezért olyan fontos, hogy tudományos pontossággal kerüljön felhasználásra az olyan speciális lehetőségek, mint a televízió, a rádió, az újságok,

folyóiratok, az előadói propaganda, könyvtár, muzeum, művelődési ház, színház, mozi stb. Más szóval a kulturális haladás feladatait csak akkor lehet sikeresen megoldani, ha a társadalom a kulturális eszközöket optimális mértékben használja ki. Ezt különösen azért kell hangsúlyozni, mert a problémák komplex megoldása nem azt jelenti, hogy "mindenkinek mindent el kell végezni", hanem azt, hogy az egyes résztvevőknek szigorúan felelősséget kell vállalniuk a rájuk bízott feladatok végrehajtásáért, a konkrét munka elvégzéséért. Ebben áll a kulturális munka komplex megközelítésének egyik leglényegesebb oldala, amit fejleszteni kell.

Mint már hangsúlyoztuk a művelődés szocialista átalakításának legfontosabb eredménye a művelődési folyamat valamennyi fokozatának és láncszemének demokratizálódása, a kulturális intézmények hálózatának megteremtése, amelyek képesek kielégíteni a népgazdaság, az irányítási szféra és a kultura szakemberek iránti igényeit.

Az irányítás kapcsán kiemelten kell kezelni azt az összefüggést, hogy a fejlett szocializmus stádiumában a szellemi kultura szerepe, mint a társadalmi ügyek tudományos irányítása tökéletesítésének előfeltétele egyre nő, és ez az irányítási stílus és kultura tökéletesítését is igényli. A tömegek egyre növekvő társadalmi-politikai aktivitásában, a szocialista demokrácia további kiszélesítésében, a szocialista építés során, a megoldandó feladatok növekedése kapcsán soha nem látott mértékben növekednek az irányítási kultura iránt támasztott követelmények, amelyek a szakmai felkészültség fokától és a politikai érettségtől, valamint az irányító apparátus valamennyi láncszemében dolgozó káderek általános tudásszintjétől és morális fejlettségétől függenek.

A szocialista társadalom építésének igényeit szolgáló művelődési folyamat tartalma az elmúlt évtizedekben gyökeres változáson ment keresztül. De a társadalmi és tudományos-technikai haladás a szellemi fejlődés elé újabb bonyolult problémákat állít, amelyek a korszerűen képzett szakmunkás

felkészítésének formáitól az oktatási módszereken keresztül a tudományos kutatásig terjednek. Az irányítás számára aktuálisak a művelődés általános és szakmai, természettudományos, műszaki és humán jellegű komponenseinek arányai, a szakemberek felkészítésének és továbbképzése megszervezésének kérdései stb. A szocialista gazdaságnak a dolgozók egyre növekvő, sokszínűbb anyagi szükségleteinek kielégítésére irányuló politikája egyre inkább aktuálissá teszi az anyagi és szellemi értékek egymáshoz való viszonyának értékelését.

Szintén aktuális irányítási probléma a kulturális eszközöknek a negatív, antiszociális jelenségek leküzdése folyamatában játszott szerepének és helyének meghatározása, hatékonyságuknak kérdése. Ez napjainkban újfent felhívja a figyelmet arra a döntő körülményre, hogy a kulturális munkát nem lehet másként kezelni, mint az ügy érdekében történő emberformálást. A kulturális munka hatékonyságát nem csupán a reális individuumok ismeretrendszerében testet öltő, a szocialista társadalom természetének megfelelő értékek, normák, elvek során lehet mérni, hanem a szóban forgó individuumok "működő erkölcsiségében is". Manapság az erkölcsi nevelés kulcsproblémája a szocializmusban meglévő anyagi és szellemi értékek viszonyának problémája, az egyszerű erkölcsi normák és a kommunista morál elszakíthatatlan egysége, az ember társadalmi aktivitása. Az erkölcsi nevelés feladata nem más, mint a társadalom ügye iránti aktív élethelyzet, tudatos viszony. Az ezt szolgáló kulturális mechanizmust is ki kell alakítani.

A kulturális politika elvi és gyakorlati kérdései közül ennek a néhánynak a kiragadása csak arra alkalmas, hogy vele a feladatok és problémák jellegét érzékeltezzük. Maga a kulturális politika ettől gazdagabb és színesebb. Ha viszont a kiragadott példákat abból a szempontból vizsgáljuk, hogy hol a helyük a kulturális haladás napirenden lévő feladatai között, akkor tévedés lehetősége nélkül állíthatjuk fontossági szempontból az első helyeken állnak.

Ma a legfontosabb annak megértése, hogy az érett szocializmus társadalma társadalmi-politikai rendszerének tökéletesítése, a demokrácia fejlesztése, csakugy, mint az anyagi-műszaki bázis fejlesztése és a nép jólétének növekedése a dolgozók további kulturális fejlődésének döntő tényezői és ösztönzői, és új lehetőséget nyitnak a szellemi alkotás számára, a tömegek társadalmi-történelmi aktivitása megvalósulásának új szféráit és formáit teremtik meg.